

LES TRES FASES DE L'ASSUMPCIÓ NORD-OCCIDENTAL DE
L'ESTÀNDARD (I VICEVERSA)

Albert Turull
Universitat de Lleida, IEC

0. INTRODUCCIÓ

Han passat anys, dècades —una generació pel cap baix, si no dues—, des que l'any 1985 el col·lectiu de joves professors que llavors integraven la secció de Filologia Catalana de l'Estudi General de Lleida (EGL)¹ va publicar un manifest que havia de fer força de soroll: «El català, llengua nacional o idioma municipal?» (ESTUDI GENERAL DE LLEIDA: 1985). Poc després vindrien altres pronunciaments i noves aportacions (i abans, certament, n'hi hagué d'haver uns precedents més o menys implícits),² però sembla prou

---

¹ L'Estudi General de Lleida —nom que ja rebé la universitat de Lleida històrica, fundada l'any 1300 (la primera de la Corona d'Aragó) i suprimida junt amb les altres del Principat després de 1714— fou l'embrió de la Universitat de Lleida actual, creada (o restaurada, doncs) el 1991, però en aquell moment (1985, quan qui signa aquest text era un estudiant de darrer curs) encara era una delegació de la Universitat de Barcelona, és a dir, de l'anomenada popularment *Central*. Pel que fa a la secció o departament en qüestió, el de Filologia Catalana (o, simplement, *de Català*) era una mena de subestructura vinculada alhora, en termes territorials, amb el referit Estudi General de Lleida (una de les set *Divisions* de la UB, en aquella època) i, en termes acadèmics, amb el corresponent Departament de Filologia Catalana de la *Central*. Eren professors a Lleida, en aquell curs 1985-86, com a mínim Isabel Grifoll, Joan Julià-Muné, Xavier Macià, Josep Murgades, Miquel Pueyo, Ramon Sistac i Amadeu Viana.

² És públic i notori, parlant de precedents d'una reflexió ponentina en relació amb el conjunt cultural (i lingüístic) català, que qui en va posar les bases modernes, a finals de la dècada de 1960, fou un reduït grup d'intel·lectuals encapçalats per l'escriptor Josep Vallverdú: ell coordinà un llibre col·lectiu de referència com fou *Lleida, problema i realitat* (VALLVERDÚ: 1967), en redactà un dels capítols principals i, aquell mateix any, participà en un cicle de conferències com a reacció contra la proposta franquista de separar de Catalunya la demarcació de Lleida i adscriure-la a una nova regió del «Valle del Ebro», en què dissertà (VALLVERDÚ: 1971) sobre «l'esperit» de Lleida; aquestes conferències es publicarien quatre anys després, però entretant havia

evident, vist tot plegat en perspectiva, que aquell manifest acadèmic de 1985 fou un punt d'inflexió, o d'arrencada, una gènesi doncs, que se situa al capdamunt d'una petita història que d'ençà d'aleshores no sols no ha cessat sinó que s'ha anat consolidant i desplegant, fins al punt que ja podem observar-hi diferents fases.

L'objectiu d'aquest article és precisament —i solament— mirar d'oferir una visió de conjunt, mínimament crítica (analítica), d'aquestes tres dècades i escaig d'història de les relacions entre l'estàndard de la llengua catalana i la seva varietat nord-occidental. No pretenem, doncs, fer una nova descripció del model de referència (estàndard) ni d'un determinat model (composicional, etc.) en aquest cas en relació amb el català nord-occidental, ni tampoc una proposta detallada dels trets lingüístics i dels condicionants extralingüístics que hi haurien de concórrer; això ja ha estat fet, i si bé és cert que probablement caldrà tornar-ho a formular, amb una visió renovada i alhora ampliada (més aprofundida, amb el màxim de detall, ara sí), considerem que no n'és aquesta encara l'ocasió oportuna, i, naturalment, que una tasca d'aquesta transcendència fora bo que fos empresa no per una sola persona —per molt fidel que hagi estat al tema— sinó per un autèntic equip, plural i transversal. Ja n'arribarà el dia, i segurament serà més aviat que tard. Ara, repetim-ho, tan sols pretenem oferir una visió panoràmica —i evidentment personal: subjectiva— sobre el tema, acompanyada d'algunes reflexions.

---

d'aparèixer un altre llibre clau, que s'ha considerat fundacional fins i tot en termes onomàstics: *Proses de Ponent* (VALLVERDÚ: 1970), escrit tot just el 1968. Una dècada (i de fet una generació) més tard, entorn de 1980, un dels principals deixebles intel·lectuals de Vallverdú, el també lleidatà Miquel Pueyo, a més de fer la història del període anterior en termes culturals (PUEYO: 1984), va encetar la reflexió teòrica des de Ponent sobre el model de llengua comuna en relació amb la variació dialectal (PUEYO: 1979) i sobre les relacions interdialectals (PUEYO: 1980), i fins i tot, amb motiu del cinquantè aniversari del Diccionari Fabra, hi va apuntar algunes propostes concretes (PUEYO: 1982). Paral·lelament, el dialectòleg mallorquí Joan Veny, que havia treballat i residit a Lleida entre 1960 i 1963, feu un estudi (VENY: 1979) sobre les aportacions de destacats escriptors lleidatans al català literari, que recentment ha ampliat en el cas del narrador Joan Santamaria (VENY: 2019).

Com hem apuntat adés, el recorregut d'aquesta història dona prou de si per a poder-hi observar ja diferents fases, i ens ha semblat que aquesta seria una bona manera d'explicar-la. De ben segur que se'n podrien trobar més (diguem-ne episodis o *subfases*, si voleu, i ramals diversos), però creiem que són bàsicament tres les etapes que ens permetran entendre una evolució que, malgrat tots els dubtes i entrebancs, sembla apuntar en la bona direcció. Serien aquestes:

1. Desvetllament i reivindicació
2. Estudi i formulació
3. Desplegament i normalització

Tot seguit dedicarem un apartat a cadascuna d'aquestes fases, tot destacant-ne, si més no, els elements que considerem més significatius dins de cada etapa i, sobretot, des de la perspectiva de conjunt d'aquesta petita història de les relacions entre el català nord-occidental i la llengua estàndard.

1. FASE PRIMERA (L'ORIGEN): DESVETLLAMENT I REIVINDICACIÓ

No podem oblidar, perquè és fonamental per a entendre'n molts dels arguments, que el context en què tenia lloc l'inici del debat que ens ocupa, més enllà de la qüestió diatòpica (és a dir, de la relació entre l'estàndard català —un model que just aleshores s'estava forjant— i els principals dialectes de la llengua),³ era d'una gran ebullició en termes ge-

---

³ No podem deixar d'esmentar que, uns quants anys abans de l'esclat de la reivindicació des de territoris *perifèrics* com el nord-occidental, alguns autors havien començat a plantejar la qüestió de la relació entre les varietats dialectals i un nou estàndard català, en termes generals: segurament perquè ja intuïen que seria fonamental en un futur proper (i no erraven), tal com es feia evident des del quinquenni 1978-1982 arran de la introducció del català en l'ensenyament reglat i en cada cop més mitjans de comunicació públics (o, amb absoluta claredat, arran de l'inici de les emissions de TV3, l'any següent). Entre els autors que anaven fent aportacions interessants sobre l'estàndard destaca Lluís López del Castillo, autor d'un llibre de referència durant anys (LÓPEZ DEL CASTILLO: 1976) i més tard d'una interessant reflexió sobre la llengua i l'escola (LÓPEZ DEL CASTILLO: 1988), però també cal esmentar autors sovint associats a altres afers, com ara Lluís V. Aracil, qui abans del seu conegut estudi «Educació i sociolingüística» (ARACIL: 1979) ja havia publicat un article explícita-

nerals. En concret, aquell ambient —aquell context— estava molt marcat per la gran polèmica dels anys 80 i principis dels 90, una *gran polèmica* que afectava el nus gordià de la llengua i en podia condicionar poderosament el futur i fins i tot la viabilitat: la pugna entre una visió reduccionista de la llengua (un model central gairebé dialectal, barceloní, que es començava a posar de manifest en la pràctica lingüística de determinats mitjans de comunicació i que aviat va prendre cos sota l'etiqueta de *català light*)⁴ i una altra visió, que propugnava per contra una llengua completa i genuïna, per emprar uns mots de Gabriel Bibiloni.⁵ Doncs bé, cal tenir present aquest context a fi de comprendre que el posicionament d'una sèrie de professors i de professionals de la llengua —i, al capdavant, de la Secció Filològica de l'IEC—⁶ a favor d'una llengua (estàndard) autènti-

---

ment sobre estàndard i dialectes (ARACIL: 1976), o Aina Moll, qui en una intervenció en el congrés de l'AILLC de 1979 es preocupava per la «problemàtica del català estàndard» (MOLL: 1980). Per la seva banda, un dels sociolingüistes principals de l'època, Francesc Vallverdú, incloïa un apartat sobre «L'estàndard i els dialectes» en un manual molt divulgat (VALLVERDÚ: 1980, 102-108), si bé amb una posició força reticent.

⁴ Una tria intencionada de textos programàtics de l'anomenat *català light* es troba en el llibre col·lectiu *El barco fantasma* (GRUP D'ESTUDIS CATALANS: 1992). Com s'hi indica en el títol mateix, la seva campanya va començar vers 1982 amb alguns articles a la premsa, però és evident que, a banda del volum miscel·lani que acabem d'esmentar, la seva obra més emblemàtica —o, si més no, amb més de ressò mediàtic— fou el pamflet *Verinosa llengua* (PERICAY & TOUTAIN: 1986).

⁵ Aquests mots, «una llengua completa i genuïna», els emprà el professor mallorquí en introduir una pàgina web en què, de manera ben útil, hom pot trobar una selecció de textos sobre la qüestió, incloent-hi el manifest de Lleida de 1985: <http://bibiloni.cat/estandard/> (darrera consulta: 30-IX-2019).

⁶ Pel que fa a la Secció Filològica de l'IEC, és obvi que cal destacar principalment la publicació de sengles fascicles amb propostes «per a un estàndard oral de la llengua catalana», en concret sobre fonètica (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1990) i sobre morfologia (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1992), que introdueixen la variable diatòpica —amb referències explícites al català nord-occidental (veg. FERRANDO: 1992)— com un dels seus eixos bàsics. Quant al lèxic, molt més complex i obert, és notori que el DIEC incorporava ja en la seva primera edició (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1995) un bon nombre de mots occidentals —si bé alguns vam conside-

cament nacional (no un «idioma municipal», com es diu des del títol mateix en el manifest lleidatà de 1985) parteix en bona mesura d'una necessitat de resposta, d'una alarma envers una deriva que en aquell mateix moment podia dur la llengua catalana, irremissiblement, cap a la fragmentació (no ja dialectal, sinó d'estàndards!) i, en conseqüència, cap a una definitiva minorització que no podria acabar sinó en l'acompliment, a mig termini, del procés de substitució que s'havia engegat ja feia alguns segles. La lectura correcta del manifest de Lleida de 1985 i d'altres documents de l'època, per tant, és el d'una reacció conscient, conscienciada, a favor no pas de la fragmentació, com podria semblar a partir d'una lectura superficial o esbiaixada, sinó de l'envigoriment de la llengua catalana estàndard i, en definitiva, de la llengua catalana com a llengua nacional *normal* (i no oblidem tampoc, un cop arribats en aquest punt, que el terme fetitxe d'aquella època —anys 80 del segle XX— deriva just d'aquest darrer adjectiu: és *normalització*). Afegim-hi, per tant, un aclariment contra lectures simplistes: el localisme (aquell «idioma municipal») a què

---

rar que encara no prou; veg. TURULL: 1996b—, i que això ha seguit en augment en les successives ampliacions del diccionari normatiu; tanmateix, un tercer lliurament de la proposta d'estàndard oral, referit explícitament al lèxic (i també amb una atenció particular per a cadascun dels dialectes bàsics de la llengua), no ha aparegut fins ben recentment (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 2018). Sigui com sigui, seria ingenu de pensar que l'Institut prengué aquestes determinacions d'un dia per l'altre —o per la sola pressió del manifest lleidatà de 1985 i d'altres documents molt o poc paral·lels—, sinó que convé observar amb detall el recorregut certament progressiu que, tot partint d'aquelles aportacions primerenques a què ens hem referit adés (des de LÓPEZ DEL CASTILLO: 1976 o ARACIL: 1976 fins a MOLL: 1980), anà en augment durant tota la dècada de 1980 i fins al mateix any del primer fascicle de l'IEC; un element crucial en aquest recorregut, amb tres moments estratègics, foren les successives Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa (CABRÉ: 1984; CABRÉ: 1987; MARTÍ: 1989), i no sembla pas casualitat que la culminació de la dècada vingués per partida triple des del País Valencià, amb una aportació col·lectiva paral·lela de les tres suara esmentades (FERRANDO: 1990) i dues de personals, dedicades respectivament a unes bases programàtiques (MOLLÀ: 1990) i a un detall molt més tècnic del que hauria de ser un estàndard oral (LACREU: 1990); una proposta valenciana però institucional, vinculada amb l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, no arribaria fins onze anys més tard (CASTILLO: 2001).

s'oposa el manifest en qüestió no al·ludeix pas a Lleida ni al català nord-occidental, sinó justament a Barcelona i als postulats del català *light*, tant en voga aleshores (i que han anat rebrotant pertot i intermitentment).⁷

Vet aquí la paradoxa i la força del manifest de 1985 i dels altres posicionaments que l'havien de seguir: en reivindicar la presència de solucions morfològiques, sintàctiques i lèxiques (i de realitzacions fonètiques, òbviament) pròpies dels dialectes no centrals dins de l'estàndard de la llengua catalana no es pretén pas afavorir la seva dialectalització, la seva fragmentació, sinó tot el contrari, la seva força conjunta i alhora el seu caràcter genuí. Amb unes altres paraules: el model que es defensa no és particularista (encara que es pugui llegir que s'està maldant per mantenir determinats trets propis del dialecte en qüestió) sinó inclusiu, entenent que de la suma no exclouent d'aportacions en pot eixir un autèntic estàndard nacional. És la gran diferència, més enllà d'una lletra, entre prescripció i proscripció: un (presumpte) estàndard fet a partir de llistes de *solucions prohibides*, i sobretot si la raó última de la prohibició és que tal forma «no es diu» a la capital, no pot conduir sinó a la reducció, a l'empetitiment, a la ineficàcia en termes justament no locals.

---

⁷ Els dels propulsors del *català light* eren uns postulats, per posar-ne un exemple molt significatiu i un altre de més anecdòtic, però igualment sagnant, que deien d'emprar sempre i per a tots els usos la preposició *per* (i no mai *per a*, doncs: com si no existís) o que proscrivien l'ús de l'adverbi *enguany* als mitjans de comunicació amb l'argument, per a ells absolutament definitiu, que (ja) no es diu a Barcelona (o això es pensaven, que pel que fa al cas és el mateix). Es tractava d'un argument, ja es veu, tan prim com el que ara qualsevol altre aprenent de bruixot podria posar damunt de la taula de l'acadèmia a fi de normativitzar els verbs *emputxar* i *caure's* (pronominal), fruits evidents de la interferència lèxica i morfosintàctica de l'espanyol (respectivament), amb l'argument —de base sens dubte certa: evident i tot— que així és com es diuen majoritàriament a l'àrea de Barcelona (i, entre les noves generacions, de manera ja gairebé exclusiva) els «antics» verbs *empènyer* i *caure...* No cal dir que aquests postulats reberen ja aleshores una important contestació, amb una gran quantitat d'articles i alguns llibres que ben bé podem qualificar com *de combat*; una mostra significativa, en termes prou proporcionats, n'és l'article que el corrector Juli Moll publicà a l'emblemàtica *Revista de Catalunya* (MOLL: 1987).

D'aquesta visió renovada i renovadora, en pro d'una llengua *completa*, que actualment és adoptada amb fermesa per la mateixa Secció Filològica de l'Institut (no cal sinó submergir-se en la nova Gramàtica per adonar-s'è'n: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 2016) i per la majoria d'especialistes,⁸ se'n diu principalment *composicional* (cf. BIBILONI: 1997b), terme relacionat amb la noció de *pluricentrisme* i, per tant, oposat a *monocèntric* o unitarista, però als anys 80 sembla que encara cercàvem la terminologia precisa (o més que la terminologia: el concepte i tot), i és així que era habitual d'ensopegar amb un mot com *subestàndard*, que hem de reconèixer que nosaltres mateixos empràrem també, en unes primeres formulacions de mitjan dècada (TURULL: 1985; 1992b, en aquest darrer cas en el marc del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, de 1986). Ja aleshores, tanmateix, *subestàndard* podia aparèixer en concurrència o en contrast amb un de similar però no del tot equivalent, *parastàndard* (o *paraestàndard*), que després aniríem abandonant —l'un i l'altre— per raons tan convincents com ara les seves connotacions jeràrquiques (en el cas de *subestàndard*, evidents: pressuposava l'existència d'un estàndard superior i de diversos possibles estàndards regionals subordinats) i alhora, però no pas menys greu, ni desitjable, una excessiva fragmentació en una pluralitat d'estàndards, que això serien uns *parastàndards* —un terme emprat, per cert, per Francesc Vallverdú en un manual esmentat adés (VALLVERDÚ: 1980, 104). Pocs anys després, en fi, ja havíem oblidat aquestes denominacions amb uns prefixos tan poc innocus com *sub* i *para*, i aniríem adoptant tots plegats unes expressions més conscientment apropiades, que ni posessin en qüestió la conveniència d'un sol estàndard comú a la llengua catalana (*comú* però no uniforme, ben cert, sinó *composicional*) ni suggerissin la superioritat jeràrquica d'unes varietats diatòpiques per damunt d'unes altres del mateix rang.

---

⁸ És feliçment llarga la llista de publicacions notables sobre aquesta qüestió; sense ànim d'exhaustivitat, i per ordre estrictament cronològic, considerem que cal fer esment com a mínim de les aportacions (algunes col·lectives, altres individuals) que representen JOAN: 1993, CASTELLANOS & JOAN: 1993, LAMUELA: 1994, BIBILONI: 1997a, BIBILONI: 1997b, CASTELLANOS: 2000, MARÍ: 2000, PRADILLA: 2001, PRADILLA: 2003, MONTOYA: 2006, KABATEK & PUSCH: 2009 o PRADILLA: 2011.

Tornant a les terres de Ponent —al català nord-occidental— a fi de començar a cloure aquest primer apartat, diguem encara, perquè és rellevant, que aquella *primera fase* havia de culminar just deu anys després del manifest de 1985 amb la celebració, a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, entre el 15 i el 18 de novembre de 1995, d'unes «Jornades d'estudi del català nord-occidental», l'orientació de les quals, malgrat el títol,⁹ no era pas dialectològica sinó obertament sociolingüística, i en concret centrada en la qüestió de l'estàndard. Després hi tornarem, a propòsit de la publicació de les seves actes, i com a obertura ja de la *segona fase* d'aquesta petita història. A l'endemig, però, es van produir unes altres dues trobades amb la variant diatòpica pròpia com a eix temàtic central, totes dues l'any 1989:¹⁰ d'una banda, el 27 de juny, una jornada sobre «L'estàndard i el català occidental» (organitzada junt amb la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya), els documents de la qual han romàs inèdits,¹¹ i d'altra banda, durant el mes de novembre, un cicle de conferències sobre «Els parlars de Ponent», que, tot i no estar dedicat a la qüestió de l'estàndard, hi tenia també força a veure, ni que fos de manera col·lateral o com a apunt de futur inevitable.¹² I encara, a aquests

⁹ I, més encara, malgrat el lema amb què foren convocades: «El nord-occidental entre dues llengües?», que Joan Solà criticaria en la seva mateixa sessió d'obertura (SOLÀ: 1996, 21-23) i al qual farien referència també, amb un punt d'estranyesa, altres participants en les Jornades (cf. SEGARRA & FARRENY: 1996, 37). Val a dir que aquest lema, que en determinats documents previs apareixia com a subtítol o simple reclam publicitari, esdevindria el títol de les actes corresponents (AGUSTÍ: 1996).

¹⁰ Aquests dos cicles van tenir lloc també, significativament, a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, la institució *provincial* —de la Diputació— que s'havia renovat completament en el bienni 1986-1988 sota la direcció de Miquel Pueyo. L'any 1995 era dirigida per l'escriptor i professor Josep Borrell i Figuera.

¹¹ Inèdits, certament, i tanmateix esmentats en la bibliografia sobre la matèria, a partir dels corresponents originals mecanoscrits; és el cas de les ponències sobre *vocalisme* (Ramon Sistac) i sobre *consonantisme* (Albert Turull), que daten, però, de 1987 (cf. SOLÀ: 1996, 35). Sap greu en especial que no es publicués la ponència presentada per Joan Solà, sobre «L'estàndard occidental. Detalls de sintaxi».

¹² Aquest cicle de conferències alimentà poc després, junt amb algun altre text, un dossier de la revista *Ilerda*, amb text introductori de Ramon Sistac, que n'havia estat el coordinador (SISTAC: 1990). Per part nostra, hi vam llegir una conferència, «Notes

dues fites de 1989, com a pas previ (ara ho podem veure així, si més no) vers les Jornades de 1995, va tenir lloc a Lleida una de les trobades anuals de la Secció Filològica de l'IEC, a primers de juny de 1991. El tema central tampoc no era l'estàndard, però va resultar inevitable i natural —atesos no sols els precedents esmentats des de Lleida mateix, sinó també el fet que tot just aquells anys s'havia acabat de publicar el primer fascicle institucional sobre l'estàndard oral (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1990) i ja se n'estava preparant el segon (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: 1992), sobre fonètica i morfologia, respectivament— que com a mínim dues de les ponències presentades en aquelles «jornades territorials» de la Secció Filològica girassin entorn de la qüestió que ens ocupa: d'una banda, Antoni Ferrando féu un repàs del que implicava el fascicle sobre fonètica de l'esmentada proposta en relació amb el català nord-occidental (FERRANDO: 1992) i, d'altra banda, Ramon Sistac —qui s'havia incorporat a l'IEC de feia poc (i era tot just el segon ponentí de la Secció Filològica, al costat de Josep Vallverdú)— hi va dissertar sobre la dicotomia (i la desitjable harmonia) entre el fet dialectal nord-occidental i els registres propis dels àmbits d'actuació formals (SISTAC: 1992). Aquesta fou una reflexió important, coincident en el temps encara amb alguna altra de col·lateral (a cavall entre dialectologia i estandardització: cf. TURULL: 1992a), que sens dubte, com dèiem adés, prefigurava no sols el punt d'inflexió de les Jornades de 1995, sinó també, d'alguna manera, les aportacions que el mateix Sistac i altres havien de fer durant la següent dècada i mitja, pel cap baix. Però això, com diu el tòpic, «ja és una altra història» —o, en el nostre cas, una altra *fase*.

---

sobre el lleidatà» (TURULL: 1990), que, malgrat les nombroses errates amb què fou publicada, ha estat citada sovint com una de les descripcions bàsiques del subdialecte lleidatà; i és que ho vam fer «en positiu» (és a dir, a partir d'una sèrie de trets característics i definitoris) i no pas, com havíem constatat en altres casos, «en negatiu», és a dir, deixant sota el rètol de *lleidatà* tan sols, per defecte, aquelles àrees del català nord-occidental que no haguessin estat definides a banda com a *pallarès* o *ribagorçà*, pel nord, o com a *tortosí*, pel sud (TURULL: 1990, 201-202).

2. FASE SEGONA (EL RECORREGUT): ESTUDI I FORMULACIÓ

Un cop plantejat el problema, encara que fos amb les vacil·lacions conceptuals i terminològiques pròpies d'un estadi immadur del procés intel·lectual que comporta, calia que arribés el moment d'aprofundir-hi, és a dir, de mirar-se aquella qüestió com un objecte d'estudi, no sols com un repte o un desideràtum. I aquest moment —al qual ja hem fet referència en l'apartat anterior— no fou altre sinó la celebració a Lleida de les «Jornades d'estudi del català nord-occidental», a mitjan novembre de 1995; si esmentem aquest esdeveniment per partida doble —tancant simbòlicament la primera fase i alhora obrint-ne la segona— és perquè realment considerem que fou un punt d'inflexió, la clau en el moment i el lloc oportuns per tal de poder encarar una qüestió tan transcendental (i, per això, tan delicada) com la que uns anys abans, prefigurant-ne les conclusions, havia deixat anotada Ramon Sistac amb aquestes paraules: «Tan absurd fóra de crear un estàndard dialectal com d'agafar un model foraster. No es tracta (...) de fer un estàndard «lleidatà» o «ponentí», sinó més aviat de trobar la nostra manera autòctona d'usar l'estàndard —d'altra forma no seria estàndard ni seria res» (SISTAC: 1990, 194).

L'any 1996, doncs, marca l'inici de la segona fase d'aquesta història particular, i ho fa amb l'edició de les actes de les Jornades de l'any anterior, sota el provocador (i prou sorprenent) títol *El nord-occidental entre dues llengües?* (AGUSTÍ: 1996). El seu contingut era força variat: a banda de la ja esmentada conferència inaugural pronunciada per Joan Solà i d'altres intervencions de caire general, destaca una segona conferència plenària a càrrec de Mila Segarra i M. Dolors Farreny en què, a més de remetre als fonaments històrics del català nord-occidental en el registre escrit, les autores fan un primer pas, ben ponderat, en la comesa de definir un model estàndard per a aquesta varietat (SEGARRA & FARRENY: 1996); a més, entre altres sessions (presentacions de llibres —inclòs el nou *DIEC* a càrrec de Josep Vallverdú—, etc.), hi hagué dues taules rodones (o *redones*) i dos seminaris, entre els quals un d'específic sobre el «Model nord-occidental» (de l'estàndard, s'entén), les conclusions del qual (TURULL: 1996a) s'adeien amb prou coherència amb les formulacions exposades per Segarra i Farreny. Pel que fa a les comunicacions

presentades durant el simposi i publicades en les actes corresponents, en podem destacar un parell, a càrrec de dues joves filòlogues que, com altres a què ens referirem tot seguit, han tingut des d'aleshores una notable dedicació a aspectes concrets de l'estructura del català nord-occidental, a cavall entre la descripció lingüística (amb un enfocament bàsicament variacionista, en el seu cas) i la seva vinculació amb un model d'estàndard que, a mitjan dècada dels 90, com estem veient, es trobava tot just en construcció; ens referim a Sílvia Romero, qui ja havia publicat un interessant estudi sobre la variació —condicionada per l'escolarització— en l'ús de l'article etimològic en català occidental (ROMERO: 1995), que ara reprendria amb motiu de les Jornades (ROMERO: 1996), i a Josefina Carrera-Sabaté, qui semblantment hi presentà una nova versió dels seus estudis sobre la variació en la realització de determinades vocals àtones en posició inicial (CARRERA: 1996), que hom coneixia en aquest cas no per una sinó per dues publicacions prèvies o gairebé coetànies (CARRERA: 1994; 1995) i que, en el fons, formaven part d'una brillant tesi doctoral, una versió de la qual seria publicada en forma de llibre al cap d'uns anys (CARRERA: 2002).

I és que, com ja havíem apuntat, aquesta segona fase deixa enrere els manifestos i les aproximacions reivindicatives —i els temptejos— i es caracteritza per una multiplicitat d'estudis puntuals i de reflexions propositives, com les que acabem de comentar, o com les que tot seguit repassarem, de la mà de la producció bibliogràfica —un cop més— de Ramon Sistac. Pel que fa a les esmentades Romero i Carrera-Sabaté, cal apuntar que, tot i exercir llur docència l'una a la UOC i l'altra a la UB, estaven vinculades d'alguna manera amb el grup de recerca de la Universitat de Lleida que, tot partint del seu històric Laboratori de Fonètica, liderava i lidera Joan Julià-Muné. Aquest grup ha estat realment prolífic i, en relació amb el tema que ens ocupa, ho fou d'una manera extraordinària sobretot entre els anys 1998 i 2005: la part central i final de la nostra *segona fase*, doncs. Si una primera aproximació de 1998 era sobre la presència de termes dialectals en la lexicografia del moment (GONZÀLEZ, CREUS & JULIÀ: 1998) i una altra de l'any següent es dedicava a una nova descripció fonètica i morfosintàctica de la parla de Lleida (CASANOVA & CREUS: 1999), poc després —amb Imma Creus com a

autèntic pivot, i figura clau del grup al costat de Joan Julià-Muné— es concentrarien en la llengua oral i sobretot en els mitjans de comunicació, amb una especial atenció per l'entorn radiofònic. De primer n'ofेरiren un tast en una revista de divulgació sobre llengua de circulació general en aquella època (CREUS & ROMERO: 1999), però fou sens dubte l'any 2000 el punt nuclear d'aquesta prolífica etapa, amb la publicació de tres volums col·lectius sobre llengua i mitjans de comunicació (CREUS, JULIÀ & ROMERO: 2000), sobre llengua i ràdio (JULIÀ: 2000a) i sobre l'ús lingüístic a les Terres de Ponent, amb un notable detall pel que fa a criteris d'actuació (JULIÀ: 2000b) —i encara, dins seu, podem destacar almenys tres estudis concrets sobre la correcció lingüística i el model de llengua a les ràdios de Lleida (CREUS: 2000a; CREUS: 2000b; CREUS *et al.*: 2000). Després d'això, i amb la «col·laboració externa», endemig, de Daniel Casals analitzant la presència del català nord-occidental en el llibre d'estil de les emissores de ràdio de la Corporació pública catalana (CASALS: 2001), el grup de Lleida publicaria alguns textos més, que, si bé en alguna ocasió semblen seqüeles i reelaboracions progressives dels anteriors (JULIÀ: 2002; CREUS & ROMERO: 2005; JULIÀ & CREUS: 2005; ROMERO & CREUS: 2007), en un altre cas pren novament forma de llibre, i en concret d'un autèntic manual amb vocació d'incidir en l'orientació ortoèpica dels usuaris ponentins (JULIÀ, ROMERO & CREUS: 2004).

Tanmateix, no podem tancar aquest repàs de les nombroses publicacions que defineixen, després de les Jornades de 1995, aquesta segona fase de l'assumpció nord-occidental de l'estàndard (una fase que hem anomenat d'*estudi* i *formulació*, recordem-ho) sense tornar a un autor bàsic per a comprendre'n els plantejaments: Ramon Sistac. En el seu cas, certament, les aportacions que fa al tema, amb un ritme gairebé *in crescendo*, no consisteixen en una descripció lingüística del model o d'aspectes gramaticals o fonètics concrets, ni en unes orientacions detallades de cara a l'usuari, sinó en una reflexió prou més global (*holística*, se'n podria dir), molt ben contextualitzada a partir del seu coneixement tant de la dialectologia com de la sociolingüística i de la història de la llengua (de la variació, en definitiva), a més dels entorns social, educatiu i fins i tot historicopolític. Reprenent el fil central d'una contribució ja comentada en la fase anterior (SISTAC: 1992), ara tornà a enfocar la mi-

rada directament sobre la relació entre el procés d'estandardització i el català nord-occidental (SISTAC: 1998a; noti's que no és pas «estandardització del nord-occidental») o sobre la presència (o absència, en termes relatius) d'aquesta varietat a l'hora de la codificació fabriana (SISTAC: 2000), sense oblidar un aspecte recurrent com és l'impacte d'aquests i d'altres processos correlatius damunt del dialecte, en diversos articles i ponències (SISTAC: 1996; 1997; 1998b). Unes altres dues publicacions, en fi, s'adscriuen a una altra de les ocupacions i preocupacions bàsiques de l'autor: la Franja de Ponent, en aquest cas en sengles comunicacions de l'any 1997, sobre el model lingüístic i el territori, publicades un poc després (SISTAC: 1999a; 1999b).¹³

3. FASE TERCERA (L'ACTUALITAT): DESPLEGAMENT I NORMALITZACIÓ

Sens dubte les nombroses —i força disperses— publicacions que hem consignat entre els anys 1995/1996 i 2005,¹⁴ degudes sobretot a Ramon Sistac i al grup de recerca de la Universitat de Lleida comandat per Joan Julià-Muné, van determinar de manera important el que hem

---

¹³ Resulta prou evident que no hem incorporat en aquest repàs bibliogràfic, fins ara, la interessant producció que s'ha fet des de les Terres de l'Ebre sobre la qüestió d'un estàndard que, en el seu cas —i a desgrat de la tradicional adscripció del tortosí al dialecte nord-occidental—, bé pot dir-se que és crucial, o *crucialment occidental*: a cavall entre el nord-occidental pròpiament dit i el sud-occidental o valencià, i amb unes característiques pròpies ben marcades i de les quals, fins i tot, hom fa bandera pública. Es tracta, en fi, dels més de trenta anys que van des d'una realment primerenca i avançada proposta de Joan S. Beltran —de quan en altres àrees tot just s'encetava la fase de plantejament i reivindicació— (BELTRAN: 1986) fins a una darrera de molt recent, i documentada (CASTELLÀ: 2018), passant per les d'Albert Aragonés, tan estrictament coetànies de les Jornades de Lleida que hi presentà (ARAGONÉS: 1996) un resum d'un seu llibre que just aleshores estava en premsa (ARAGONÉS: 1995) i que tingué força difusió.

¹⁴ Hem inclòs en el període 1996-2005 un article (ROMERO & CREUS: 2007) dos anys posterior perquè, en realitat, es tracta d'una comunicació presentada en un congrés el 2003, que no es publicà fins quatre anys més tard, i també perquè resulta prou evident la seva coherència i continuïtat amb altres propostes del grup de recerca en fonètica aplicada de la Universitat de Lleida a què hem fet referència.

anomenat *segona fase (estudi i formulació)* de la nostra història. Passada aquella darrera data, no sols notem que disminueix el nombre i la freqüència d'aquesta mena de publicacions (fins i tot hi ha uns anys «en blanc»), sinó que, més subtilment, creiem observar-hi una doble tendència, que és fins a un cert punt nova i que, per tant, ens permet parlar de l'inici d'una *tercera fase* entorn de l'any 2009: d'una banda, apareixen nous autors que es dediquen al tema, sovint ja no des de Lleida sinó des de Barcelona (bo i haver-ne detectat algun precedent, com l'esmentat CASALS: 2001), i, d'altra banda, la descripció amb vocació orientadora i la reflexió propositiva deixen pas a unes anàlisis —sovint a cavall entre la dialectologia i la sociolingüística, o bé basculant clarament cap a un d'aquests dos pols disciplinaris— que ens semblen pròpies, certament, d'una etapa *posterior* a aquella. Si més no, en la mesura que el seu enfocament pot consistir a avaluar l'impacte de l'estandardització (no d'una futura estandardització en la qual es vol incidir des d'occident, sinó d'un estàndard que es dona per descomptat que ja existeix i està operatiu, de manera que té efectes) en la realitat lingüística dels parlants nord-occidentals. Vet aquí que aquesta tercera fase (l'actual, de fet) l'hem anomenada de *desplegament* i alhora de *normalització*.¹⁵

Durant aquest període, i sobretot en la seva primera part (anys 2009-2014), segueix publicant sobre el tema algun dels autors bàsics de la fase anterior —en particular Ramon Sistac—, i semblantment retrobem Josefina Carrera-Sabaté (en aquest cas amb un estudi que, sense allunyar-se del variacionisme, se centra ara en el vocalisme tònic del lleidatà: CARRERA: 2013), però sobretot ja són altres, com dèiem, els noms que permeten seguir incrementant la bibliografia entorn del nord-

---

¹⁵ Han contribuït a aquesta *normalització* no sols els autors a què ens hem referit i ens referirem, sinó també —no ho oblidem— el mateix Institut d'Estudis Catalans, que, amb els plantejaments profundament renovats de la Secció Filològica —finalment inclusius, amb una perspectiva d'estàndard pluricèntric i composicional—, ha resultat ser-ne un dels factors determinants: des de les propostes per a un estàndard oral de 1990-1992 o el *DIEC* de 1995, fins a la *GIEC* del 2016, passant per les versions corregides d'aquelles propostes (2001) i pel *DIEC-2* (2007) i les seves actualitzacions fins a dia d'avui.

occidental i l'estàndard: si bé podem esmentar la contribució, també des de la lingüística de la variació, per part d'Esteve Valls, sobre canvi morfològic i canvi fonològic (VALLS: 2013), qui destaca en aquest període és Mar Massanell. Aquesta professora de la Universitat Autònoma (tanmateix d'origen ponentí, com Carrera-Sabaté) publicà entre el 2009 i el 2012 dos notables llibres i un article (MASSANELL: 2009) que n'avançava els trets bàsics, sobre la «permeabilitat de català nord-occidental a l'estàndard mediàtic i educatiu» (en copiem part del títol, ben precís), centrat en l'Alt Urgell (MASSANELL: 2011), i sobre la mutació (o el manteniment) dels paradigmes verbals en aquest parlar (MASSANELL: 2012). Pel que fa a Sistac, són dos els capítols de llibre —fruit de sengles ponències— que hem consignat en aquest període, i publicats tot just en els anys que n'hem apuntat com a inici i com a final parcial (SISTAC: 2009; 2014); malgrat això, tenen en comú no sols la seva publicació fora de l'àmbit habitual (Vic, París), sinó també un mateix eix temàtic, entorn del motiu de la mort («agonia», «destrucció») dels dialectes en un context global d'estandardització i de modernització.

Després d'aquest moment, en els darrers cinc anys tan sols hem trobat unes altres dues publicacions sobre el nostre tema, i val a dir que presenten força trets compartits: l'autoria per part de joves llicenciades (sembla evident que som davant de l'aparició d'una nova generació d'investigadores, i això és una bona notícia, enmig de la crisi generalitzada del sistema universitari i dels estudis de filologia catalana en particular), el fet que derivin de treballs acadèmics (de final de màster o similars) i tanmateix es publiquin en una revista de prestigi com *Llengua & Literatura* i, sobretot, la seva orientació temàtica i metodològica. En tots dos casos es tracta d'estudis sobre la presència del català nord-occidental en el mitjà televisiu, ja sigui dins de la ficció de TV3 (FERRER: 2017) o bé en l'estàndard formal, a partir de l'observació —i també de les opinions, recollides de primera mà— d'alguns periodistes d'extracció ponentina (ULLDEMOLINS: 2019). Dos articles són una mostra molt poc significativa per traure'n conclusions determinants, però sí que, sumant aquell darrer tret compartit entre dues aportacions tan recents i allò que hem apuntat abans sobre l'inici de la darrera dècada, podem confirmar, si més no, que aquesta tercera fase està caracteritzada no sols per una certa min-

va quantitativa i per una major dispersió geogràfica dels qui publiquen sobre l'estàndard i el català nord-occidental, sinó també —cosa molt més significativa: ja no circumstancial— per un nou enfocament que, com dèiem, no és prescriptiu ni desideratiu, sinó descriptiu i *a posteriori*: és ara que hom pot dedicar-se a constatar alguns dels efectes (sobre els dialectes que «agonitzen», o que es «transformen»), però també sobre la presència real de les varietats diatòpiques en l'estàndard televisiu, per exemple) de tot un procés —dècades— de previsió, formulació i implantació d'un registre estàndard, sobretot en els àmbits educatiu i audiovisual. Deu ser ben bé allò que hem dit abans de la normalització, o simplement *normalitat*, que ha de presidir un període com l'actual.

I, això no obstant, hom podria considerar que la normalització de què parlem és tan sols relativa. Car observem no sols que es manté (o que rebrota amb una força insòlita) una visió folkloritzant —per definició *antiestàndard*, per tant— del fet dialectal, que pot arribar a ser obertament humorística,¹⁶ sinó també que, al seu costat —i en bona mesura justament com a reacció contra aquests productes i la mentalitat que impliquen—, torna a haver-hi entre les noves generacions un clam per recuperar (o mantenir?) la dignitat dels parlars nord-occidentals i garantir la seva incardinació en l'estàndard català, incloent-hi naturalment una presència normalitzada dins dels mitjans de comunicació de masses. Aquest darrer és el cas, ben significativament, d'una llicenciada segarrenca de les darreres fornades, Alba Granell, amb una creixent presència a

---

¹⁶ És paradigmàtic d'aquesta tendència folkloritzant i alhora humorística —que entronca amb la tradició de l'anomenada *Lleida carrinclona*— un popular «diccionari lleidatà-català», que tingué una enjogassada vida a Internet entre 1998 i 2008, i que després es publicaria amb gran èxit en forma de llibre (MASIP & MONTARDIT & PRENAFETA: 2010), amb dues seqüeles de ressò no pas menor: el «manual» *Lo lleidatà és fàcil* (MASIP & MONTARDIT & PRENAFETA: 2014), que duu el xocant i revelador subtítol «Txarra'l sisquere!», i l'actualització d'aquell primer diccionari, amb un títol que, si més no, ja no conté cap al·lusió confusionària al català (MASIP & MONTARDIT & PRENAFETA: 2017). Això, per no parlar de programes de televisió (com *Lo Cartanyà*) i de canals de Youtube, comptes d'Instagram, etc. (com el *Sr. Postu* o «Postureig de Lleida») que entre determinats sectors han esdevingut pràcticament *de referència*.

les xarxes socials, qui ha publicat en la revista digital sobre cultura *Núvol* un article sobre aquesta qüestió, amb un to renovadament indignat (GRANELL: 2019). És com si tornéssim d'alguna manera a l'inici del recorregut que iniciàvem aquell llunyà 1985 amb un manifest de professors universitaris, en un moment —poc després de la creació de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals— en què pesava molt la reivindicació d'una normalitat que ni es veia propera, ni estava gaire dissenyada encara. Tanmateix, ens preguntem fins a quin punt aquest rebrot d'una dicotomia —que en el fons pot ser constant, eterna— entre uns plantejaments dialectalitzants en termes folklòrics i uns d'estandarditzadors en termes comunicacionals no forma part, precisament, de la normalitat, és a dir, d'un estadi madur d'un procés dialèctic (incessant, naturalment), en què, al costat dels registres formals pròpiament estàndard (i dels cultes i especialitzats), hi conviu un corrent popular de col·loquialitat no pas menys creativa i, per què no, un altre que hi reacciona com a contrapès a la recerca potser de l'equilibri, potser de la compleció.

4. CONCLUSIONS: LA DOBLE ASSUMPCIÓ

A punt de tancar la segona dècada del segle XXI, mirant enrere, podem considerar no sols que els plantejaments de vers 1985 (inici de la primera fase), com és lògic, estan superats —sobretot en allò que tenien de reivindicatiu, de clam i reclam—, sinó que fins i tot resulta satisfactori el balanç d'una etapa posterior (o segona fase) més centrada en l'estudi tècnic o acadèmic de la qüestió (aspectes fonètics, morfològics, lèxics, etc.) i en la consegüent proposta pública. Pel que fa a la tercera fase, que hem anomenat de *desplegament* i *normalització*, bo i acusar la inevitable manca de perspectiva que comporta el fet de trobar-nos-hi encara, creiem que, com a mínim, aquesta denominació hi escau raonablement: en efecte, a hores d'ara hom constata la presència normalitzada del català nord-occidental en els àmbits públics formals (mitjans audiovisuals, ensenyament i altres) i en té descrits els trets principals, de manera que els seus usuaris disposen d'un model suficientment clar (o, en tot cas, amb no gaires més llacunes i dubtes que els d'altres variants de la llengua, inclosa l'oriental central).

I doncs, en recapitular aquesta particular història de gairebé trenta-cinc anys (o d'uns quants més, si hi comptàvem els precedents intel·lectuals del grup de Josep Vallverdú de vers 1967-1968: més de mig segle, ja), fins i tot ens hem atrevit a precisar cronològicament aquests tres períodes o *fases*, ja que hi ha entre elles uns salts notoris, a partir d'uns punts d'inflexió prou significatius. Ha quedat clar que la primera fase, encetada un emblemàtic 1985 (ESTUDI GENERAL DE LLEIDA: 1985-ss.), arribaria fins a just deu anys després (1995, quan tingueren lloc les «Jornades d'estudi del català nord-occidental» a l'Institut d'Estudis Ilerdencs), i seria justament aquesta trobada, a la qual s'arribava amb un plantejament encara reivindicatiu (i potser d'aquí la provocació del títol: «El nord-occidental entre dues llengües?»), la que, amb el seu desenvolupament i les seves conclusions enraonades, donaria pas a la segona fase (estudi i formulació), que, d'aquesta manera, abastaria el període que comença just l'any següent amb la publicació de les actes corresponents (AGUSTÍ: 1996) i s'allarga fins ben bé el 2005 (deu anys més, per tant), amb alguna cua posterior que tanmateix s'hi vincula per raons de datació dels originals o similars. D'aquesta manera, la plenitud de la tercera fase es podria datar —per seguir jugant amb unes dècades molt o poc rodones— entre els anys 2009 i 2019 (el de tancament d'aquest text de resum i valoració), tot i que evidentment és impossible de determinar, sense gosar predir el futur, si s'allargarà alguns anys més, cosa que significaria la consolidació d'una plena normalitat, o bé donarà pas a l'inici d'una incerta quarta fase, tal com sembla apuntar, tot amb tot, l'eclosió d'una nova generació d'especialistes.

Acabem. Ha arribat el moment, doncs, de tornar a l'inici, al títol d'aquest article, i mirar d'aclarir-ne el sentit (i de l'expressió entre parèntesis que el clou, la qual n'és el desllorigador, com veurem tot seguit). Hi parlàvem de «tres fases en l'assumpció nord-occidental de l'estàndard»: a banda de la periodificació en tres fases, que ja ha estat prou explicada —i que no deixa de ser un recurs analític: la pruija humana de classificar la realitat i establir-hi períodes i categories—, el *quid* del títol és allò de l'assumpció nord-occidental de l'estàndard, és clar. De fet, hem vist com durant anys, un cop abandonada la idea antiga d'un estàndard monocèntric i monolític (que és el que tenen determinades llengües, ben cert), el

debat oscil·lava entre la construcció (és a dir, elaboració i difusió) de diversos estàndards regionals concurrents —un dels quals podria ser per al català nord-occidental— i la concessió d'alguns models estàndard subordinats a un estàndard general o nacional, els quals tindrien, en conseqüència, unes restriccions funcionals i territorials. Serien les nocions, respectivament, de *paraestàndard* i *subestàndard*, totes dues també superades i fins oblidades a hores d'ara. En lloc seu, la idea que s'ha obert pas és la d'un únic estàndard nacional, concebut com a composicional i pluricèntric, i doncs compartit per tots els territoris de la llengua, en cadascun dels quals convindria modular la manera concreta de realitzar l'estàndard comú, a partir de la noció de polimorfisme, sobretot pel que fa a la fonètica i el lèxic, però també pel que fa a la morfologia (nominal i verbal) i a determinats punts de sintaxi, i fins i tot a alguns detalls de l'ortografia convencional. Variació també dins de l'estàndard, doncs, no sols en un nivell col·loquial, però sempre dins d'una concepció bàsica de la llengua catalana com a diasistema únic i complet.

És en aquest marc que té sentit que no ens referim a un *estàndard nord-occidental* —com si fos quelcom alternatiu a l'estàndard català general— sinó de la versió nord-occidental de l'estàndard: la manera amb què en fan ús, amb determinades solucions lèxiques, morfològiques, etc., i sens dubte una fonètica sistemàticament pròpia, els parlants ponentins en els àmbits formals on escau. Doncs d'això, ben mirat, en podem també dir l'assumpció de l'estàndard per part dels nord-occidentals, l'assumpció nord-occidental de l'estàndard. Però compte, que el disseny no és complet encara, amb això: en resta el *viceversa* entre parèntesis del títol. Una acotació amb la qual volíem indicar que, en realitat, l'assumpció ha de ser doble, bidireccional, amb justa correspondència i franca complementarietat: si bé és cert que els nord-occidentals hem d'assumir l'estàndard —i creiem que efectivament s'ha assumit— també hauria de ser-ho que l'estàndard, el català estàndard general i compartit, hauria recíprocament d'assumir el nord-occidental, integrant-lo amb naturalitat, fent-lo seu en tot allò que sigui possible, trencant les barreres mentals que encara puguin subsistir entre dos mons que, Panadella enllà o Panadella ençà, cada vegada són més a prop.

BIBLIOGRAFIA

- AGUSTÍ, Alfred (ed.) (1996): *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental*. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.
- ARACIL, Lluís V. (1976): «Català standard i dialectes», *Sant Joan i Barres*, núm. 62 (hivern), p. 41-51.
- (1979): «Educació i sociolingüística», *Treballs de sociolingüística catalana*, núm. 2, p. 33-86. [Reproduït en Lluís V. ARACIL (1982): *Papers de sociolingüística*, Barcelona, La Magrana, p. 129-217.]
- ARAGONÉS, Albert (1995): *La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral*, Tortosa, Consorci per a la Normalització Lingüística.
- (1996): «La llengua estàndard oral de les comarques del Baix Ebre i del Montsià», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental*. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 121-132.
- BELTRAN, Joan S. (1986): *L'estàndard occidental. Una proposta sobre l'estàndard català a les terres del darrer tram de l'Ebre*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- BIBILONI, Gabriel (1997a): *Llengua estàndard i variació lingüística*, València, Ed. Tres i Quatre.
- (1997b): «Sobre l'estàndard composicional», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Mallorca (17 i 18 d'octubre de 1996)*, Barcelona / Palma, Institut d'Estudis Catalans / Universitat de les Illes Balears, p. 17-31.
- CABRÉ, M. Teresa et al. (eds.) (1984): *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les Primeres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa (Departament de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona, 30 de setembre i 1 d'octubre de 1983)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- (eds.) (1987): *Actes de les Segones Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa (Departament de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona, 16 i 17 de desembre de 1985)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CARRERA, Josefina (1994): «Uses and variations of word-initial pretonic *e-* in Alguaire», *Catalan Working Papers in Linguistics*, núm. 3.2, p. 1-15.
- (1995): «Canvi lingüístic i escolarització en català a Lleida», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades sobre llengua i ensenyament, I*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 36-52.
- (1996): «La percepció d'alternances vocàliques a Alguaire i Lleida», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 133-143.
- (2002): *Escola i variació fonètica. Una evolució del vocalisme àton a Alguaire i a Lleida*, Lleida, Pagès.
- (2013): «Vocals tòniques del lleidatà en entorns multilingües», *Treballs de sociolingüística catalana*, núm. 23, p. 117-132.
- CASALS, Daniel (2001): «Contribució dels *media* orals a la construcció d'un estàndard de masses plural: presència del dialecte nord-occidental en el llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la CCRTV», *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 14, p. 151-161.
- CASANOVAS, Montserrat & Imma CREUS (1999): «Apunts sobre el lleidatà: fonètica i morfosintaxi», *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 12, p. 83-108.
- CASTELLÀ, Carles M. (2018): *El tortosí del Baix Ebre i l'estàndard. Descripció lingüística, anàlisi i propostes*, Benicarló, Onada.
- CASTELLANOS, Carles (2000): *Llengua, dialectes i estandardització*, Barcelona, Octaedro.
- CASTELLANOS, Carles & Bernat JOAN I MARÍ (1993): *Llengua i variació*, Barcelona, Oikos-Tau.

- CASTILLO, Carmen *et al.* (2001): *Llibre d'estil per als mitjans audiovisuals en valencià*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- CREUS, Imma (2000a): «La correcció lingüística en els mitjans de comunicació orals: la ràdio a Lleida», en Joan JULIÀ-MUNÉ (ed.), *Llengua i ús a les Terres de Ponent: criteris i àmbits d'actuació*, Lleida, Pagès, p. 87-103.
- (2000b): «Llengua oral i correcció lingüística», en Joan JULIÀ-MUNÉ (ed.), *Llengua i ús a les Terres de Ponent: criteris i àmbits d'actuació*, Lleida, Pagès, p. 71-85.
- CREUS, Imma *et al.* (2000): «Aproximació al model de llengua radiofònica lleidatà», en Joan JULIÀ-MUNÉ (ed.), *Llengua i ràdio*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 151-163.
- CREUS, Imma, Joan JULIÀ-MUNÉ & Sílvia ROMERO (eds.) (2000): *Llengua i mitjans de comunicació*, Lleida, Pagès.
- CREUS, Imma & Sílvia ROMERO (1999): «Els mitjans de comunicació orals a Lleida», *Llengua i ús*, núm. 14, p. 31-36.
- (2005): «L'ús oral formal nord-occidental: criteris, descripció i orientacions ortoèpiques», *Llengua & Literatura*, núm. 16, p. 229-246.
- ESTUDI GENERAL DE LLEIDA [PROFESSORS DE FILOLOGIA CATALANA] (1985): «El català, llengua nacional o idioma municipal?», diari Segre (Lleida, 12-XII-1985). [Reproduït al setmanari *El Món* (Barcelona, 31-I-1986).]
- FERRANDO, Antoni (ed.) (1990): *La llengua als mitjans de comunicació. Actes de les Jornades sobre la Llengua Oral als Mitjans de Comunicació Valencians* (València, 1987), València, Universitat de València.
- (1992): «El català nord-occidental en la proposta d'estàndard oral de l'IEC», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*, Barcelona / Lleida, Institut d'Estudis Catalans / Institut d'Estudis Ilerdencs / Universitat de Lleida, p. 63-70.
- FERRER, Laura (2017): «El nord-occidental a la ficció de TV3», *Llengua & Literatura*, núm. 27, p. 31-55.

- GONZÀLEZ, Rodolf & Imma CREUS & Joan JULIÀ-MUNÉ (1998): «Dialectalismes i diccionaris: entre la tradició i la variació», *Sintagma*, núm. 10, p. 61-80.
- GRANELL, Alba (2019): «El nord-occidental fa riure», digital de cultura *Núvol*, <https://www.nuvol.com/opinio/el-nord-occidental-fa-riure/> (consulta: 14-VIII-2019).
- GRUP D'ESTUDIS CATALANS (1992): *El barco fantasma (1982-1992)*, Barcelona, Llibres de l'Índex.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1990): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: fonètica*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [3a edició: 2001.]
- (1992): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II: morfologia*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [4a edició: 2001.]
- (1995): *Diccionari de la llengua catalana [DIEC]*, Barcelona / Palma / València, Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Moll / Tres i Quatre. [2a edició: Barcelona, Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana, 2007.]
- (2016): *Gramàtica de la llengua catalana [GIEC]*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2018): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, III: lèxic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- JOAN I MARÍ, Bernat (1993): *Llengua estàndard en l'ensenyament*, Barcelona, Oikos-Tau.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (ed.) (2000a): *Llengua i ràdio*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (ed.) (2000b): *Llengua i ús a les Terres de Ponent: criteris i àmbits d'actuació*, Lleida, Pagès.
- (2002): «Estandardització i variació dialectal als mitjans radiofònics nord-occidentals», en Núria ALTURO & F. Xavier VILA (eds.), *Variació dialectal i estandardització*, Barcelona, PPU, p. 63-80.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan & Imma CREUS (2005): «El paper dels mitjans de comunicació en la configuració de l'estàndard oral (nord-)occiden-

- tal de la llengua catalana», en Bàrbara ROVIRÓ *et al.* (eds.), *Normes i identitats / Normen und Identitäten*, Titz, Lenzen, p. 111-130.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan, Sílvia ROMERO & Imma CREUS (2004): *El català nord-occidental. Descripció i orientacions ortoèpiques*, Lleida, Pagès.
- KABATEK, Johannes & Claus D. PUSCH (eds.) (2009): *Variació, poliglòssia i estàndard. Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*, Aquisgrà, Shaker.
- LACREU, Josep (1990): *Manual d'ús de l'estàndard oral*, València, Universitat de València. [Noves edicions corregides i ampliades, des de 1992: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat de València, 2012¹⁰.]
- LAMUELA, Xavier (1994): *Estandardització i establiment de les llengües*, Barcelona, Ed. 62.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís (1976): *Llengua standard i nivells de llenguatge*, Barcelona, Laia.
- (1988): *Quina llengua i quina escola*, Barcelona, Aliorna.
- MARÍ, Isidor (ed.) (2000): *Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística [Actes]*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- MARTÍ I CASTELL, Joan *et al.* (eds.) (1989): *Actes de les Terceres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa (Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, 17 i 18 de desembre de 1987)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MASIP, Robert, Ferran MONTARDIT & David PRENAFETA (2010): *Lo nou diccionari lleidatà-català*, Lleida, Alfazeta.
- (2014): *Lo lleidatà és fàcil*, Juneda, Fonoll.
- (2017): *Lo diccionari lleidatà*, Juneda, Fonoll.
- MASSANELL, Mar (2009): «El col·loquial mediatitzat nord-occidental», en Margarida BASSOLS & Mila SEGARRA (eds.), *El col·loquial dels mitjans de comunicació*, Vic, Eumo, p. 159-168.
- (2011): *Permeabilitat del català nord-occidental a l'estàndard mediàtic i educatiu: el cas de l'Alt Urgell*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

- (2012): «*Fewe temps que no diva tants verbs!*». *Manteniment i transformació de paradigmes verbals en el català nord-occidental del tombant de segle*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLL, Aina (1980): «Problemàtica del català estàndard», en Jordi BRUGUERA & Josep MASSOT I MUNTANER (eds.), *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Andorra, 1-6 d'octubre de 1979)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 571-586.
- MOLL I GÓMEZ DE LA TÍA, Juli (1987): «Llengua catalana, estàndards i mitjans de comunicació», *Revista de Catalunya*, núm. 4, p. 61-73.
- MOLLÀ, Toni (1990): *La llengua dels mitjans de comunicació*, Alzira, Bromera.
- MONTOYA, Brauli (2006): *La normalització i l'estandardització*, Alzira, Bromera.
- PERICAY, Xavier & Ferran TOUTAIN (1986): *Verinosa llengua*, Barcelona, Empúries.
- PRADILLA, Miquel Àngel (ed.) (2001): *Societat, llengua i norma. A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*, Benicarló, Alambor.
- (ed.) (2003): *Identitat lingüística i estandardització*, Valls, Cossetània.
- (2011): «La gestió normativa de la llengua catalana. Unitat en la diversitat o diversitat d'unitats?», *Revista de llengua i dret*, núm. 56, p. 115-141.
- PUEYO, Miquel (1979): «En sortir del cocotar: els models alternatius i l'alternativa dels models», *Quaderns de Ponent*, núm. 1, p. 27-38.
- (1980): «Víkings i pagesos: una batussa continuada. Assaig per a un estudi de les relacions interdialectals en català», *Treballs de sociolingüística catalana*, núm. 3, p. 83-102.
- (1982): «Dues propostes occidentals, en l'aniversari del DGLC», *Butlletí de dialectologia nord-occidental*, núm. 1, p. 19-21.
- (1984): *Lleida: ni blancs ni negres, però espanyols*, Barcelona, Ed. 62.
- ROMERO, Sílvia (1995): «Escolarització i variació intralingüística: el cas de l'article etimològic en català nord-occidental», en [AUTORS

- DIVERSOS] *Jornades sobre llengua i ensenyament, I*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 225-236.
- (1996): «L'article etimològic en àmbits d'ús oral informal», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 165-173.
- ROMERO, Sílvia & Imma CREUS (2007): «Propostes per a l'ús formal oral del català nord-occidental: aspectes fonètics», en Sadurní MARTÍ (coord.), *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Universitat de Girona, 8-13 de setembre de 2003), II*, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Universitat de Girona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 393-407.
- SEGARRA, Mila & M. Dolors FARRENY (1996): «Estàndard nord-occidental: fonaments històrics i descripció del model», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 37-53.
- SISTAC, Ramon (1990): «Els parlars de Ponent», *Ilerda / Humanitats*, núm. XLVIII (segona època), p. 191-195.
- (1992): «El dialecte nord-occidental en els àmbits d'actuació formals», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*, Barcelona / Lleida, Institut d'Estudis Catalans / Institut d'Estudis Ilerdencs / Universitat de Lleida, p. 39-43.
- (1996): «El parlarès i la fibra òptica. Reflexions a l'entorn dels dialectes en aquest tombant de segle», *Ressò de Ponent*, núm. 141 (setembre), p. 34-37.
- (1997): «Els dialectes a la fi del mil·lenni», *Àrnica. Revista del Consell Cultural de les Valls d'Àneu*, núm. 33 (juny), p. 39-47.
- (1998a): «El procés d'estandardització i el català nord-occidental», en [AUTORS DIVERSOS], *Un món de llengües. Actes de les V-IX Jor-*

- nades de Sociolingüística de la Nucia (Marina Baixa)*, Alcoi, Marfil, p. 275-280.
- (1998b): «L'impacte de la normalització lingüística sobre la variació. Un cas concret: el català nord-occidental», en Emili BOIX *et al.* (eds.), *El contacte i la variació lingüística. Descripció i metodologia*, Barcelona, PPU, p. 161-176.
  - (1999a): «Dialecte i llengua a l'aula», en [AUTORS DIVERSOS], *Primera Escola d'Estiu a la Franja: La llengua a l'aula (Fraga, 2 de setembre de 1997)*, Saragossa, Diputació General de Aragó, p. 31-33.
  - (1999b): «Els dialectes davant el model», en [AUTORS DIVERSOS], *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a la Franja (Calaceit i Fraga, 17 i 18 d'octubre de 1997)*, Barcelona / Calaceit / Fraga, Institut d'Estudis Catalans / Associació Cultural del Matarranya / Institut d'Estudis del Baix Cinca, p. 81-85.
  - (2000): «El català nord-occidental i la codificació fabriana», en Joan A. ARGENTER (ed.), *Simposi Pompeu Fabra. Jornades científiques de l'Institut d'Estudis Catalans [Actes]*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 227-234.
  - (2009): «La lenta agonia del dialecte», en Carme JUNYENT (ed.), *Transferències. La manifestació dels processos extralingüístics en les llengües del món*, Vic, Eumo / Universitat de Vic, p. 107-117.
  - (2014): «De la construction de la langue à la destruction des dialectes», en Josep M. NADAL *et al.* (eds.), *L'Espace des langues*, París, L'Harmattan, p. 213-227.
- SOLÀ, Joan (1996): «Els objectius dels professionals de la llengua», en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 21-35.
- TURULL, Albert (1985): «Coherència i incoherència lingüística, o la necessitat d'un subestàndard propi», *Bulletí de dialectologia nord-occidental*, núm. 4, p. 25-29.

- (1990): «Notes sobre el lleidatà», *Ilerda / Humanitats*, núm. XLVIII (segona època), p. 201-206.
  - (1992a): «El dialecte, entre naps i cols», *Tirant al blanc. Revista de llengua i literatura*, núm. 5, p. 39-44.
  - (1992b): «La substandardització», en Isidor MARÍ (ed.), *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, IV. Àrea 3: Lingüística social. [Palma, maig de 1986. Actes]*, Palma, Universitat de les Illes Balears, p. 607-611.
  - (1996a): «Model nord-occidental» [seminari «Un únic model de llengua?»], en Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental, entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 108-110.
  - (1996b): «Mots d'ordre. Notes sobre el Diccionari de l'Institut i el lèxic nord-occidental», *Tirant al blanc. Revista de llengua i literatura*, núm. 9, p. 70-74.
- ULLDEMOLINS, Amanda (2019): «Integració dels dialectes occidentals a l'estàndard formal televisiu», *Llengua & Literatura*, núm. 29, p. 7-30.
- VALLS, Esteve (2013): «Canvi morfològic vs. canvi fonològic en català nord-occidental», *Treballs de sociolingüística catalana*, núm. 23, p. 57-79.
- VALLVERDÚ, Francesc (1980): *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*, Barcelona, Ed. 62.
- VALLVERDÚ, Josep (coord.) (1967): *Lleida, problema i realitat*, Barcelona, Ed. 62. [2a edició: Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1995.]
- (1970): *Proses de Ponent*, Barcelona, Destino. [Noves edicions: Barcelona, Edicions del Mall, 1986; Barcelona, Barcanova, 1994; Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2010.]
  - (1971): «Lleida i l'esperit», en [AUTORS DIVERSOS], *Les terres de Lleida en la geografia, en l'economia i en la cultura catalanes*, Barcelona, Pòrtic, p. 87-104.

- VENY, Joan (1979): «Dialectalismes en els poetes lleidatans», en [AUTORS DIVERSOS], *Homenaje a Samuel Gili Gaya. In memoriam*, Barcelona, Biblograf, p. 193-200. [Reproduït en Joan VENY (1993): *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 251-259.]
- (2019): *Un torrent de paraules. El lèxic de Joan Santamaria*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.